

Duurzaamheidsverslaggeving en verschillende perspectieven

René Orij

Received 27 July 2023 | Accepted 11 September 2023 | Published 25 September 2023

Eerste deel; observaties

Voor het voorwoord van dit nummer is ervoor gekozen om duurzaamheidsverslaggeving centraal te stellen. Duurzaamheidsverslaggeving staat voor grote uitdagingen, vooral op het terrein van regulering en daarop gebaseerde rapportage door ondernemingen. In allerlei opzichten heeft duurzaamheidsverslaggeving de laatste jaren een hoge vlucht genomen; in de wetenschap, regelgeving en in de praktijk. Veel (Nederlandse) beursgenoteerde ondernemingen publiceren over duurzaamheid in hun bestuursverslag of in een apart duurzaamheidsverslag (Orij et al. 2022). Misschien omdat het onderdeel van de strategie is via de *purpose*, omdat het onderdeel is van het *businessmodel*, maar ook omdat er na te streven maatschappelijke doelen bestaan.

De laatste jaren hebben veel ondernemingen een dergelijk verslag gepubliceerd (Breijer and Orij 2022). Dat gebeurde niet echt vrijwillig, want er bestond in Nederland al lang een soort verplichting (De Bruijn et al. 2007). En wat betreft de regelgeving: die is tegenwoordig bijna overweldigend; in het bijzonder de Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) en de European Sustainability Reporting Standards (ESRS'en).

In de wetenschappelijke literatuur heeft dit thema ook tractie gekregen, waaronder in dit tijdschrift (Kamp-Roelands et al. 2021). Empirisch onderzoek wordt veel gedaan, vooral in de *archival*-hoek.¹ Daarin is veel vooruitgang geboekt, met name als het gaat om de samenhang met economische prestaties (Christensen et al. 2021). Onderzoek naar duurzaamheidsverslaggeving is sinds een jaar of 20 mijn stokpaardje, en ik stel vast dat er op deelgebieden nog vooruitgang te boeken valt.

Het wetenschappelijk vakgebied is lange tijd erg klein geweest en werd in het begin gedomineerd door idealistisch-kritische wetenschappers (Gray et al. 1988). Hun idealen over duurzaamheidsverslaggeving hielden in dat dit een zuivere representatie was van het behalen van maatschappelijke en milieudoelen, en over het afleggen van verantwoording aan alle stakeholders en de maatschappij als geheel. Toen de koppeling met financiële

verslaggeving en financiële prestaties werd gelegd, bleek er een grotere 'markt' te kunnen worden aangeboord (Christensen et al. 2021).

Daarbij bleek dat er plaats was voor pragmatisch-realistisch ingestelde 'marktgerichte' onderzoekers. Hierbij werd vooral gezocht naar economische consequenties van duurzaamheidsverslaggeving en dus ook naar gebruiksnut in financiële zin, *decision usefulness*. Daarmee waren twee verschillende perspectieven gecreëerd. Een tijd lang is de tegenstelling tussen verschillende perspectieven genegeerd. Hierbij wil ik die weer eens over het voetlicht brengen en koppelen aan contemporaine inzichten. Die perspectieven gaan over het idee van het nut van een jaarlijks milieuverslag, vooral op conceptueel niveau, om daarna terug te koppelen naar het nut van dit alles. Daarbij stellen sommige onderzoekers vast dat er zelfs drie perspectieven mogelijk zijn (Garst et al. 2022): maatschappijbreed, stakeholdergericht en marktgericht.

Verschillende perspectieven

Een startpunt van de discussie over de verschillende perspectieven is een serie oude artikelen over een milieuverslag van BSO/Origin. De publicatie van het milieuverslag leidde in de jaren negentig tot veel discussie. Maar inmiddels zien we dat milieuverslag als het begin van een grote beweging. In 2013 beschreven Sneller et al. (2013) de CEO van BSO/Origin, Eckart Wintzen, als een wereldwijd erkende pionier van duurzaamheidsverslaggeving. Maar sommigen keken daar eerder heel anders naar. In mei 1991 verscheen er in *de NRC* een artikel over het milieuverslag met als titel "Twijfel aan nut van milieujaarrekening BSO". Dat enkele jaarverslag uit 1991 bracht het zelfs in die tijd tot analyses in een tijdschrift aan de wereldtop: *Accounting, Organizations and Society* (Huizing and Dekker 1992). Dat artikel had als titel "Helping to pull our planet out of the red: an environmental report of BSO/Origin". Het artikel had een

maatschappelijke georiënteerde positieve grondtoon. De kritiek erop werd ook serieus genomen. In 1991 verscheen eveneens een artikel in *ESB* over datzelfde jaarverslag (Van der Vlies 1991) met een neutralere toonzetting: “Het nut van het milieuverslag”. De drie artikelen geven een interessant tijdsbeeld over milieu-aangelegenheden in het jaarverslag aan het begin van de jaren negentig. Een samenvatting van de meningen over duurzaamheidsverslaggeving op basis van de titels: men kon vóór zijn (Huizing and Dekker 1992), er negatief over zijn (NRC 1992), of men benoemde het neutraal als nieuw fenomeen met potentie (Van der Vlies 1991).

In het *NRC*-artikel worden meerdere experts aangehaald die vaker negatief dan positief staan tegenover het milieuverslag. In de eerste regels wordt direct gemeld dat er geen heldere prikkels uitgaan van het feit dat niet alle veroorzaakte milieuschade wordt vergoed door de onderneming en dat de onderneming daarmee wegstrekt. De onderneming berokkende het milieu en de maatschappij voor 2,2 miljoen gulden aan schade en betaalde daarvoor slechts 200K. Ongeveer 2 miljoen gulden was de *value-lost*, ofwel gratis *externalities*.² Dit zou de overheid op het idee kunnen brengen om de ‘externalities’ te gaan beprijzen en daarmee de onderneming geen dienst bewijzen, was het idee. Ook stelt een expert dat de onderneming niet duidelijk maakt waarom ze het milieuverslag opstelt, ofwel: wat is het nut daarvan? Wintzen zegt daarover in het artikel: “Het gaat erom te laten zien dat het absoluut doenlijk is zo’n berekening te maken. Het is een aanzet tot discussie.” Daartegenover stelt de auteur dat onvoldoende duidelijk is gemaakt hoe ‘waar’ de getallen zijn qua hoogte en dat de milieuschade hypothetisch is, want die was gekoppeld aan de hypothetische opruimkosten. Daarbij is ook de waarde van de andere kant van de medaille – een schone wereld – niet bekend.

CEO Wintzen wordt vaker geciteerd: “Nauwkeurigheid is niet zo belangrijk” [...], “Het gaat erom dat je een richting aangeeft, dat je een mogelijkheid creëert om alternatieven te zoeken”. Hoewel het krantenartikel fundamenteel negatief gestemd is, worden de nobele intenties van de onderneming ook aangehaald, in woorden van Wintzen: “We kunnen het ons echter niet langer permitteren onze ogen te sluiten voor het verband tussen ecologie en economie”. Ook die laatste opmerking kon de *NRC*-journalist in 1992 niet overtuigen.

Hoewel het artikel van Huizing and Dekker (1992) een positievere grondtoon heeft, waren zij ook kritisch. Vijf kritiekpunten:

1. Er zijn twijfels over de motieven die aan het verslag ten grondslag liggen. Het verslag zou een PR-stunt kunnen zijn (een vroege vorm van *greenwashing*).
2. BSO/Origin wordt bekritiseerd, omdat zij geen rekening houdt met de indirecte effecten van haar activiteiten, tegenwoordig de keteneffecten genoemd. De uitzondering daarop is dat ze wel het upstream-energieverbruik noemen, en dat lijkt *cherry-picking* te zijn.
3. Er is geen audit uitgevoerd op de milieurekeningen.

4. De monetarisering van de ecologische effecten. BSO/Origin gebruikt een soort *value-added* werkwijze, aangevuld met kosten die zijn gemaakt om milieuschade te voorkomen. Dat was een niet-gevalideerde methode.
5. Het Nederlandse debat van begin jaren negentig is genegeerd. Dat debat ging over werkwijzen, die al wel enigszins waren uitgekristalliseerd.

De auteurs hangen hun positieve mening op aan de vaststelling dat het milieuverslag vooral kan worden gezien als middel om de wereld in potentie een beetje schoner te maken met behulp van accounting & reporting. De onderneming ziet dat ook zo, zoals blijkt uit de stelling geciteerd door Huizing and Dekker (1992, p. 450) [en vertaald]: “BSO/Origin is van mening dat er een andere perceptie [of ander perspectief] van ondernemingsverslaggeving nodig is; minder gericht op financiële verslaggeving naar een meer omvattende filosofie waarin het gebruik van de hulpbronnen van de planeet evenveel gewicht in de schaal legt als de financiële factoren.” Vanuit een perspectief dat maatschappelijk gericht is. Het lijkt erop dat de argumenten bijna hetzelfde zijn als bij het *NRC*-artikel, maar dat de afdrank anders is. De betrouwbaarheid van meetinstrumenten en monetarisering was een punt van aandacht en is dat (deels) nog steeds (Breijer and Orij 2022), tegenwoordig gekoppeld aan het getrouwe beeld (Van Nieuw Amerongen et al. 2023). Huizing and Dekker (1992) waarden vooral de innovatie: een breder waardebegrip. Een soort *multi-capital* raamwerk, lijkend op *integrated thinking*, zoals veel later door het IIRC (IIRC 2013) is gelanceerd.

Het artikel in *ESB* heeft een neutrale toon. De voor- en tegenargumenten zijn ook hier weer opgesteld, en ook weer gelijk aan de voorgaande. De auteur ervan evalueert die argumenten op genuanceerde wijze. Hij stelt dat het milieuverslag geen absolute waarheid laat zien en pretendeert dat ook niet. De auteur ziet ruimte tot verbetering, maar signaleert ook vooral goede aanknopingspunten voor het zichtbaar maken van – en rekening houden met – milieu-impact door ondernemingen. De auteur stelt dat vooral ook het jaarlijks publiceren van een dergelijke jaarrekening, in combinatie met een interne planning & control-cyclus, nuttig zou zijn.

Tweede deel; en nu?

BSO/Origin publiceerde een milieuverslag in 1991 naast het gewone jaarverslag, schijnbaar met de bedoeling dat eenmalig te doen. De onderneming publiceerde toentertijd elk jaar over een bijzonder onderwerp. Tegen hun gewoonte in – en ook al werden er twijfels geuit – zijn ze toch doorgegaan met het milieuverslag. BSO/Origin heeft dit thema meerdere jaren opgepakt. Een artikel in *Trouw* uit 1993 meldt in de kop dat de onderneming de belasting van het milieu heeft verlaagd ten opzichte van het jaar daarvoor. Ruim 20 jaar na het verschijnen van het milieuverslag schrijven Sneller et al. (2013) dat de onderneming

tot haar overname in 1995 dergelijke milieuverslagen jaarlijks heeft opgesteld, met dezelfde methode.

Wat BSO/Origin zoekt, was een soort balans tussen financieel nut en milieunut volgens financiële maatstaven. Nu is er een manier om daarmee om te gaan, namelijk de analyse van de dubbele materialiteit, die een centrale rol gaat spelen bij de CSRD (Van Nieuw Amerongen et al. 2023). Dit betekent dat ondernemingsactiviteiten van twee kanten materieel kunnen zijn, ofwel belangrijk voor de rapportage om opgenomen te worden in een duurzaamheidsverslag: het materiële effect van de onderneming op milieu en maatschappij, en andersom. Van ‘buiten naar binnen’ laat vooral zien wat in de toekomst het effect kan zijn van het milieu en maatschappij op de financiën van de onderneming. Dat is een vertaling van maatschappij- en milieuwaarden naar financiële waarden. Die vertaling laat geen absolute waarheid zien, maar is een invulling vanuit een perspectief (Garst et al. 2022) en blijft ‘een schattingsproces om die financiële materialiteit vast te stellen’ (Van Nieuw Amerongen et al. 2023). De andere kant van de medaille van de dubbele materialiteit is het effect van ‘binnen naar buiten’, het effect van de onderneming op milieu en maatschappij, ofwel impact; positief dan wel negatief. Die materialiteit wordt mede bepaald in de dialoog met stakeholders van de onderneming, uitgezocht door de onderneming. Als de onderneming die beide materialiteitsvormen en de onderliggende activiteiten even serieus neemt, dan kan er nuttige informatie boven water komen. Maar Garst et al. (2022) stellen dat de omgang met stakeholders door ondernemingen niet waardevrij is, en dat dit kan laten zien hoe de onderneming omgaat met het zoeken naar de balans tussen haar eigen prestaties en het collectieve belang. Het nut van het bredere concept van duurzaamheidsverslaggeving zou kunnen worden gekoppeld aan het perspectief dat men op verslaggeving heeft. Vanuit verschillende perspectieven zouden dan drie soorten nut gedefinieerd kunnen worden: financieel nut, stakeholder-nut en maatschappelijk/milieunut.

Perspectieven vanuit regelgeving

Naast de verschillende perspectieven van onderzoekers en ondernemingen blijken ook de regelgevers verschillende perspectieven te hebben. De EU heeft met de CSRD de koppeling gelegd met de Europese Green Deal (EC 2023a) en die heeft doelstellingen, die gaan over het creëren van impact:

1. Netto-uitstoot van broeikasgassen gereduceerd tot nul in 2050;
2. Economische groei losgekoppeld van het gebruik van hulpbronnen;
3. Geen mens en geen plek wordt achtergesteld.

Dit zijn natuurlijk vooral collectieve doelen, te koppelen aan maatschappelijk en milieunut. Maar zelfs met het toepassen van de dubbelematerialiteitsanalyse, zoals hiervoor kort betoogd, zijn deze bovenstaande doelen niet per definitie centraal gesteld, want de opstellende onderneming maakt samen met de stakeholders eigen keuzes (Garst et al. 2022).

Naast EFRAG, die werkt aan de ESRS’en, werkt ook de International Sustainability Standards Board (ISSB) aan verslaggevingskaders. De ISSB is gelieerd aan de IFRS Foundation. Er zijn vier doelen (ISSB 2023):

1. Ontwikkelen van normen voor een wereldwijd ‘basissysteem’ voor de verstrekking van duurzaamheidsinformatie door ondernemingen;
2. Zorgdragen voor de vervulling van de informatiebehoeften van beleggers;
3. Ondernemingen in staat stellen om duurzaamheidsinformatie te verstrekken aan de mondiale kapitaalmarkten; en
4. Het vergemakkelijken van de optie van het toepassen van andere raamwerken van informatieverschaffing (wellicht doelend op de CSRD en de ESRS’en), ook als die gericht zijn op bredere groepen stakeholders.

Dat lijstje klinkt marktgericht, met een optie om stakeholdergericht te werk te gaan. Het laatste matcht feitelijk niet met de andere doelen, want het perspectief vanuit de CSRD verschilt echt van dat van de ISSB. De ISSB zegt ook letterlijk dat er maar één materialiteit is: de financiële materialiteit (ISSB 2023), terwijl bij de CSRD de dubbele materialiteit centraal staat. Dat zegt genoeg over het perspectief van waaruit het ISSB-stuk is opgesteld, en het beoogde nut voor de financiële gebruiker. Een duurzaamheidsverslag dat is opgesteld volgens de CSRD zal er anders uitzien dan een verslag dat is opgesteld met gebruik van ISSB-regels. Het CSRD-verslag zal meer gericht zijn op maatschappij en stakeholders dan het ISSB-verslag doet. Daarmee is ook het nut verschillend. Het bestaan van de verschillende perspectieven wordt versterkt door de verschillen tussen de CSRD en de verslaggevingskaders van de ISSB. Dit verschil in perspectief blijft strikte harmonisering en vergelijkbaarheid in de weg zitten. Aan de CSRD is overigens een ‘lapmiddel’ toegevoegd via de ESRS’en: als een verslag is opgesteld volgens de regels van de ISSB, kan dat verslag pas aan de CSRD voldoen als er bepaalde onderdelen zijn toegevoegd, zoals een dubbelematerialiteitsanalyse (EC 2023b).

De discussie over de twijfel aan het nut van duurzaamheidsverslaggeving is dan wel verstomd, maar daarmee ontstaat mijns inziens ook ruimte voor een nieuwe discussie over het perspectief van duurzaamheidsverslaggeving. De vraag ‘waar gaat het heen?’ is nu van grotere importantie. Of dit allemaal leidt tot een duurzamere wereld, valt ook nog te bezien (Vergoossen 2022).

■ **Prof. dr. R. Orijs – René** is Hoogleraar Corporate Sustainability Reporting aan Nyenrode Business Universiteit.

Noten

1. Onderzoekstroming waar men gebruikmaakt van (bestaande) datasets.
2. Externalities vormen de schade die een onderneming aan milieu en maatschappij toebrengt, zonder die kosten te compenseren.

Literatuur

- Breijer R, Orij RP (2022) The Comparability of Non-Financial Information: An Exploration of the Impact of the Non-Financial Reporting Directive (NFRD, 2014/95/EU). *Accounting in Europe*, 19(2): 332–361. <https://doi.org/10.1080/17449480.2022.2065645>
- Christensen H, Hail L, Leuz C (2021) Mandatory CSR and sustainability reporting: economic analysis and literature review. *Review of Accounting Studies* 26: 1176–1248. <https://doi.org/10.1007/s11142-021-09609-5>
- De Bruijn S, Van Offeren D, Oosting M (2007) Personeelsaangelegenheden in het bestuursverslag. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 81(5): 197–206. <https://doi.org/10.5117/mab.81.16911>
- EC [European Commission] (2023a) A European Green Deal. Striving to be the first climate-neutral continent. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
- EC [European Commission] (2023b) ANNEX to the Commission Delegated Regulation (EU) .../... supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards. https://ec.europa.eu/finance/docs/level-2-measures/csrd-delegated-act-2023-5303-annex-1_en.pdf [europa.eu]
- Garst J, Maas K, Suijs J (2022) Materiality assessment is an art, not a science: Selecting ESG topics for sustainability reports. *California Management Review* 65(1): 64–90. <https://doi.org/10.1177/00081256221120692>
- Gray R, Owen D, Maunders K (1988) Corporate social reporting: emerging trends in accountability and the social contract. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 1(1): 6–20. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000004617>
- Huizing A, Dekker HC (1992) Helping to pull our planet out of the red: An environmental report of BSO/Origin. *Accounting, Organizations and Society* 17(5): 449–458. [https://doi.org/10.1016/0361-3682\(92\)90040-Y](https://doi.org/10.1016/0361-3682(92)90040-Y)
- IIRC [International Integrated Reporting Council] (2013) The International Integrated Reporting Framework, International Integrated Reporting Council, London.
- ISSB [International Sustainability Standards Board] (2023) International Sustainability Standards Board. <https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/>
- Kamp-Roelands N, Looijenga M, Orij R (2021) Rapporteren over impact. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 95(11/12): 421–436. <https://doi.org/10.5117/mab.95.74218>
- NRC (1991) Twijfel aan nut jaarlijks milieuvverslag (2 mei 1991).
- Orij R, Vergoossen R (2020) Comments to the Consultation Paper on Sustainability Reporting. http://eifrs.ifrs.org/eifrs/comment_letters/570/570_27840_RenOrijNYENRODEBUSINESSUNIVERSITEIT_0_CommentsbyOrijVergoossenBreijer.pdf
- Orij R, Breijer R, Erkens M (2022) Veel soorten rapporten met niet-financiële informatie – door de bomen het bos weer zien? *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 96(11/12): 367–376. <https://doi.org/10.5117/mab.96.94273>
- Sneller L, De Ritter M, Roobeek AJ (2013) Duurzaamheidsverslaggeving: De stand van zaken twintig jaar na Eckart Wintzens BSO. *Holland Management Review* (148): 64–72.
- Trouw (1993) Milieubelasting BSO 2 procent gedaald (27 mei 1993).
- Van der Vlies J (1991) Het nut van een milieujaarrekening. *Economisch Statistische Berichten* 18: 936–938.
- Van Nieuw Amerongen N, Renes R, De Bos A (2023) Dubbele materialiteit: de toekomst van duurzaamheidsverslaggeving volgens ESRS en experts. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 97(3/4): 101–113. <https://doi.org/10.5117/mab.97.101191>
- Vergoossen R (2022) Duurzaamheidsverslaggeving: panacee of doekje voor het bloeden? Maastricht University. <https://doi.org/10.26481/spe.20220908rv>